

A DUNA-TISZA KÖZI HOMOKHÁTSÁG TERÜLET- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KIHÍVÁSAI

FARKAS JENŐ ZSOLT – KOVÁCS ANDRÁS DONÁT – VASÁRUS GÁBOR
– LENNERT JÓZSEF – CSÁKI BÉLA

CHALLENGES OF SPATIAL PLANNING OF THE SAND RIDGE
IN THE DANUBE-TISZA INTERFLUVE

Abstract

In Hungary's semi-arid zones of the sand ridge between the Danube and the Tisza rivers, the water balance has been consistently negative for several decades, coinciding with a complex array of economic and societal problems. Therefore, the climate-sensitive „Homokhátság region” requires heightened attention, thoughtful spatial planning, and rural development practices. Nevertheless, our research experiences indicate that substantial responses to the region's challenges have not been effectively provided in recent decades. Deficiencies and anomalies in territorial planning have led to diminished local autonomy and the polarization of settlements. Attempts at sustainable environmental management, water retention, and climate adaptation have not yielded breakthroughs, and signs of socio-economic revitalization are primarily observable in major cities and their agglomerations. Previous developments have been overly focused on economic and agricultural aspects, treating individual sectors separately, thereby failing to provide comprehensive solutions to complex regional challenges. Most consulted experts argue that regional and state actors need a complete paradigm shift to achieve more balanced development initiatives that meet local needs. Regional collaborations alone are insufficient without more significant support and flexibility from central territorial policies. Therefore, we are convinced that in the Homokhátság region, there is an urgent need for geographically grounded, comprehensive approaches rooted in environmental, water, and climate protection considerations and wide-ranging, partnership-based interventions for territorial and rural development.

Keywords: Homokhátság region, spatial planning, rural development, water management

Bevezetés

Napjainkban a klímaváltozás közvetlen és közvetett hatásaihoz történő alkalmazkodás elmaradása egyre nagyobb terheket ró a társadalomra (LEE, H. et al. 2023; TOLLEFSON, J. 2022). Az elemzések alapján e tekintetben Kelet-Közép-Európa különösen nehéz helyzetben van (JÁNOSI I.M. et al. 2023; TRAN, H.Q. et al. 2022), melyen belül a Duna-Tisza közti Homokhátság az egyik legkitettebb térség (KOVÁCS A.D. et al 2017). A DTkH az elmúlt évtizedekben a szárazodás és a Kárpát-medencei negatív tájváltozások kapcsán jelent meg leginkább a szakirodalomban (BARTHOLY J. et al. 2005; BÍRÓ M. 2011; CSERNY I. – FÜLEKY G. 2008; PÁLFAI I. et al. 1998; RAKONCZAI J. et al. 2021). A régió neve összeforrt a hidrológiai egyensúly kedvezőtlen alakulásával, a talajvízszint csökkenéssel és más ökológiai tényezők romlásával (BÍRÓ M. et al. 2007; MOLNÁR B. – BALÁZS R. 2009; RAKONCZAI J. 2011). A kutatások során bebizonyosodott, hogy a szárazodással párhuzamosan, más kedvezőtlen természeti, társadalmi és gazdasági folyamatok is zajlanak (CSATÁRI B. et al. 2004; 2016; FARKAS J.Zs. et al. 2015; 2023). Mindezek már az ezredfordulót megelőzően jelezték a térségre szabott szakpolitikai beavatkozások szükségességét.

A rendszerváltást követő kormányzatok kezdetben nyitottnak mutatkoztak az ágazatokat áthidaló térségi fejlesztési szemléletre. Az MTA által vezetett első Alföld-kutatásnak (1991-1994) jogalkotási következménye is lett; nevezetesen a 2042/1994. (V. 9.) Korm.

határozat, az Alföld területfejlesztési, tájvédelmi és tájhasznosítási feladatairól. A DTkH-ra vonatkozó területpolitika kulcsfontosságú mozzanata volt, amikor 1995-ben, a magyar kormány jóváhagyta a DTkH vízpótlásáról szóló országgyűlési határozatot (105/1995. (XI.1.).) E határozatban az új szellemű tervezés-előkészítést és programozást igénylő feladatok sorában megjelent a homokháti tájrehabilitáció és a vízrendezés. A következő mérőföldkönek az tekinthető, amikor az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK 2005) a Homokhátságot az „Országos jelentőségű, integrált fejlesztési térségek és tématerületek” között szereplő „Duna-mente” nagytérséghez sorolta, ezzel „kiemelt fejlesztési célterületként” lett megjelölve. Az OTK már ekkor deklarálta, hogy az itteni beavatkozásoknak a népesség megtartására, a természeti degradációs folyamatok visszafordítására, az agrárszerkezet-váltásra, valamint a vízgazdálkodás helyreállítására kell irányulniuk. A DTkH ügye tehát már régóta fontos kérdésként merül fel, amit az is jelez, hogy a magyar jogrendszerben számos érvényben lévő határozatot találunk a térséggel kapcsolatban, pl.: 1405/2013. (VII. 2.) sz. kormányhatározat és az 1/2014. (I. 3.); 23/2018. (X. 31.) országgyűlési határozatok. Jelenleg a DTkH az EU-s tervezési rendszerhez illeszkedően a vízgazdálkodási szakpolitika nevesített célterülete. Ennek megfelelően Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervében konkrét programként kapott helyet a „Duna-Tisza-közi Homokhátság vízhiányos ökológiai állapotának javítása, helyreállítása” című projekt, amelynek azonban a tervezési munkálatai 2023 végén forráshiány miatt megszakadtak.

A fentiek alapján jogosan merül fel a kérdés, hogy miért nem sikerült jelentősebb terület- és vidékfejlesztési eredményeket elérni a térségben? Feltételezésünk szerint elsősorban azért, mert az átfogó környezeti-társadalmi-gazdasági fejlesztésekhez szükséges területpolitikai keretek nem voltak megfelelőek. A támogatási rendszer rugalmatlannak bizonyult, és a fejlesztések a központi forrásokra épültek, így azok nem feltétlen estek egybe a helyi, vagy térségi igényekkel. Meglátásunk szerint a Homokhátság egységes kezelését hátráltatta, hogy az Európai Unió elképzelések sokáig a gazdaság dinamizálására helyezték a hangsúlyt, míg az ilyen fokozottan klímaérzékeny tájak környezeti konfliktusait sokáig nem tekintették prioritásnak. Amikor pedig ebben változások történtek (lásd: Európai Zöld Megállapodás), akkor a magyar szakpolitika nem volt képes kellő ütemben átvenni az új környezettudatos közösségi célokat. Ráadásul a vidékpolitikát erős agrár-centrikusság jellemezte.

A tanulmány célja tehát az, hogy szakértői és döntéshozói vélemények felhasználásával feltárjuk és visszaigazoljuk azon feltételezett tényezőket, amelyek a Homokhátság problémáinak hátterében állnak és a térségre vonatkozó fejlesztéspolitikák tehetetlenségét okozzák. Fontos megjegyeznünk, hogy mindeközben alkalmazott kutatási feladataink sorában szerepel a DTkH Területfejlesztési Konceptiójának és Programjának kidolgozása. A 2023 során elvégzett empirikus vizsgálatainkat és az említett koncepciókészítés során szerzett tapasztalatokat arra szeretnénk felhasználni, hogy felhívjuk a figyelmet az innovatív, területre szabott kormányzás és vidékfejlesztés szükségességére. Meglátásunk szerint a Homokhátságra jellemző gondok nem egyediek, ezért munkánk tanulságul szolgálhat valamennyi hazai régió, sőt más európai országok vidéki térségei számára is.

A terület- és vidékfejlesztés kritikája a Homokhátság szemszögéből

A vidék hosszú távú fenntarthatósága világszerte, így Európában is komoly kihívást jelent. Az elmúlt években számos szerző értekezett azokról a folyamatokról, amelyek lassítják, vagy akadályozzák a rurális települések életkörülményeinek javulását (GEORGIOS,

C. 2021; MICHALCEWICZ-KANIOWSKA, M. – ZAJDEL, M. 2019). A szakirodalomban leggyakrabban említett problémák között van a természeti és települési környezet erodálódása, a klímaváltozásnak való kitettség, a nem megfelelő területhasználat, a gazdasági lemaradás, a társadalmi kohézió gyengülése, valamint az olyan „csodaszernek” tekintett szektorok megtorpanása, mint a turizmus, vagy a digitalizáció (MENCONI, M.E. et al. 2017; KOVÁCH I. 2017; SALEMINK, K. et al. 2017). Az összetett gazdasági, szociális és környezeti problémák csökkentésében az EU-s szabályozók sok helyen, így hazánk egyes vidéki területein sem hoztak lényegi áttörést (SMIT, M.J. et al. 2015; PERGER É. et al. 2015). 2010-től az EU szókészletében előtérbe kerültek az „okos”, „intelligens”, „fenntartható” és „inkluzív” fogalmak. Ezek egyfajta válaszként fogalmazódtak meg a vidéken megfigyelt gyengülő termelékenység és alacsony növekedési ütem kapcsán. Azonban sosem volt teljesen világos, hogy az „intelligens növekedés” fogalma hogyan fogja kiegyenlíteni a területi különbségeket és hogyan fog illeszkedni a vidéki régiók sokféleségéhez (NALDI, L. et al. 2015). Az átfogó agrárpolitikai reformok, illetve a többszintű „vidékkormányzás” (multi level rural governance) ellenére mindvégig vitatott maradt, hogy maga a vidékfejlesztés milyen mértékben képes hozzájárulni a rurális újrastrukturálódásához és a területi kiegyenlítődéshöz (KULL, M. 2016).

A fejlesztések kapcsán több szerző is bírálta a Közös Agrárpolitikát (továbbiakban KAP), ami egyfelől túlzottan az „agribusiness” irányából közelítette meg a felzárkóztatást, másfelől a támogatásokat jobban kihasználó mezőgazdasági gyakorlat (intenzív nagytáblás művelés) komoly környezeti terhelést jelentett a tájaknak, végső soron akadályozva a fenntarthatóságot (FAYET, C.M. et al. 2022). Ennek a folyamatnak tudható be a természetvédelem érdekérvényesítő erejének csökkenése a Duna-Tisza közti tájkon is (FARKAS J.Zs. – KOVÁCS A.D. 2021). Bár a KAP az elmúlt években új irányokat vett a klímaváltozás kényszerítő ereje miatt, egyes szerzők szerint még mindig további átalakításokra volna szükség, hogy az ágazat valóban természet- és klímabarát lehessen (PEËR, G. et al. 2019; 2020). Sokan nagy reményeket fűztek az Európai Bizottság által 2019. decemberében bejelentett Európai Zöld Megállapodáshoz (European Green Deal vagy EGD), de a zöld átmenet rurális vonatkozásait vizsgálva egyesek azóta már megállapították, hogy az ambiciózus éghajlatpolitikai törekvések/beavatkozások rendkívül egyenlőtlenül zajlanak. A rurális övezetek a klímavédelemben is elmaradnak, mivel kevesebb a forrás, illetve az EGD és a KAP nem tudott kellően hatékonyan összehangolódni (SIKORA, A. 2021). Korábbi kutatások rámutatnak, hogy a térségben komoly tájhasználati érdekellentétek tapasztalhatók, valamint a területhasználat (pl. az erdőtelepítések, városi peremzónák beépítése) gyakran nem illeszkedik az ökológiai körülményekhez és a vízbázisokhoz (KOVÁCS A.D. et al. 2021). Ez tovább súlyosbítja a kedvezőtlen természeti folyamatokat és a vízháztartási deficitet, aminek a következtében a régióra ma már veszélyeztetett, szárazodó térségként tekintenek (TÖLGYESI et al. 2021).

A fent felsorolt „alapproblémák” mellett felmerült a hely-alapú és a helytől független (“place based versus place neutral”) vidékfejlesztési elképzelések dilemmája is (BARCA, F. 2012; MARGARIAN, A. – HUNDT, C. 2023). Ezzel kapcsolatos álláspontunk MARGARIAN, A. (2013) véleményével egyezik; vagyis bizonyos vidéki térségek esetében, pusztán a belső erőforrásokra nem lehet átfogó fejlesztéseket építeni. A DTkH térségére gondolva, érvényesnek véljük EZCURRA, R. (2019), valamint COPUS, A. és szerzőtársai (2021) megállapításait, miszerint ahol a természeti és társadalmi tőke egy időben veszít értékéből, ott marginalizáció történik. Egyesek ezt még azzal egészítik ki, hogy a napjainkban zajló 4. ipari forradalom még tovább mélyíti a város-vidék közötti különbségeket (COWIE, P. et al. 2020; SALEMINK, K. et al. 2017). A fent sorolt megállapításokkal összecsengnek a térségben folytatott korábbi vizsgálataink eredményei (FARKAS J.Zs. – KOVÁCS A.D.

2006; 2021; Kovács A.D. et al. 2015). Álláspontunk szerint a Homokhátság mint térség, önerőből képtelen lesz a felzárkózásra, a térségre vonatkozó stratégiai elképzelések pedig a jelenlegi hazai és EU-s keretek között nem tudnak kiforrni. Ennek legszembetűnőbb jelensége, hogy az elmúlt 30 évben a DTkH-ra vonatkozó tervek többsége a „fiókban végezte”, miközben – az egymást követő tervezési ciklusokban – a szükséges beavatkozások becsült költsége egyre nőtt. A 2016-os „Vízkezelési gazdálkodási projekt előkészítése a Duna–Tisza közti hátság vízhiányos ökológiai állapotának javítása érdekében” című stratégiai koncepció 140 milliárd forint forrásigényt irányított elő a teljes régióra. Azonban a tervek megvalósítása finanszírozás hiányában elmaradt. 2020-ban az Országos Vízügyi Főigazgatóság által koordinált „Duna-Tisza közti Homokhátság vízhiányos ökológiai állapotának javítása, helyreállítása” projektre már csak 5,3 Mrd forintot különítettek el, amely azonban kizárólag a tervezési költségeket képes fedezni. A legfrissebb információk szerint, a Homokhátsági Térségi Fejlesztési Tanács 2023 májusi ülésén a tervezett vízpótlás infrastruktúrájának kivitelezési költségét – a térség északi részére vonatkozóan – 150 milliárd Ft-ra becsülték a szakértők. Az egész térség fejlesztésének forrásigényét ennél jóval magasabbra, kb. 1600 Mrd forintra kalkulálták a Víziterv Environ Kft. tervezői (LAURINYEZ 2024).

A fenti tényezőket figyelembe véve és a jelenlegi folyamatokat szemlélve féltő, hogy ha a Duna-Tisza közére kiterjedő vízgazdálkodási beavatkozások és az ahhoz kapcsolódó átfogó területi fejlesztések ismét elmaradnak, akkor a közeljövőben az oly sokszor emlegetett „elsivatagosodás” nemcsak környezeti, de társadalmi értelemben is valósággá válhat.

A vizsgált földrajzi területi egység

A vizsgált térség természetföldrajzi értelemben az alföldi „Duna-Tisza közti hátság” középtájon helyezkedik el. Azonban fontos megjegyezni, hogy a magyar természeti tájak rendszertani felosztásában megnevezett középtájjal nem azonos! Az általunk is alkalmazott fejlesztési megközelítésű lehatárolás figyelembe veszi ugyan a tájakat, de alapvetően a települési közigazgatási határokhoz igazodik, melyet először a „Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése” c. anyag (Terra Studio, ÁBK SZ 2007) elkészítésekor alkalmaztak. Később, ugyanezen 117 település által alkotott régió szerepelt az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióban (2013) is.

A DTkH területe 8714,15 km², legnagyobb kiterjedése észak-déli irányban 144 km, nyugat-keleti irányban 80 km. A térségben a kontinentális éghajlat jellemző, egyre erősödő mediterrán hatásokkal. A Kárpát-medence napfényben leggazdagabb régiója, ahol a napsütéses órák száma meghaladja a 2000 órát. Ez komoly napenergia potenciált jelent (1400-1500 kWh/m²/év). Az évi átlaghőmérséklet 10-10,5°C, az évi csapadék 500-550 mm (OMSZ 2023). A csapadék és vízeloszlás a legtöbb helyen kiegyensúlyozatlan, az egykori mocsaras, lápos vidékek összeszűkültek, vagy a kisebb tavakkal együtt eltűntek. A klímaváltozás egyértelműen kedvezőtlenül befolyásolja az ökológiai viszonyokat és az emberi életfeltételeket. A szélsőséges időjárási körülmények egyre erősödnek, az aszály és a heves esőzések szinte egy időben jelentkezhetnek. Ez megnehezíti a gazdálkodást, a mezőgazdasági művelést és egyúttal csökkenti a lakosság környezeti biztonságát.

Ezen folyamatok azért is különösen fontosak a térségben, mert a terület 38,25%-án szántók találhatók. További 4,5%-ot tesz ki a szőlők és gyümölcsösök, illetve 23,12%-ot a rétek/legelők és egyéb mezőgazdasági területek aránya (összeségében az agrárhasznosítás részaránya eléri a 65,87%-ot). A kedvezőtlen adottságok ellenére az intenzív nagyterületű szántóföldi művelés itt is elterjedt, ugyanakkor a szőlő-gyümölcs kultúráknak és

a hagyományos tanyás gazdálkodásnak köszönhetően még sok kiscgazdaság fennmaradt. A települések területe 4,29%-os arányt képvisel, míg a fennmaradó 29,84%-on telepített erdőterületeket, valamint egyéb természetközeli felszínborításokat találunk.

A Homokhátság térsége ma szinte teljes egészében antropogén, mesterséges kultúrtájnak tekinthető, amelyben kiterjedt természetvédelmi területek találhatók, jelezve a tájhasználat mozaikosságát. A Magyarországon található, 46 közösségi jelentőségű, Élőhelyvédelmi Irányelv szerinti élőhelytípus közül 17 állományait őrzik az itteni Natura 2000 területek. Itt található a pannon homoki borókás-nyárasok 90%-a, a pannon homoki gyepek 65%-a, valamint a pannon szikes élőhelyek negyede. A DTkH-n lévő Natura 2000 területek kiterjedése 153.837 hektár, a nemzeti ökológiai hálózat területe 118.000 hektár, a nemzeti parki területek pedig közel 40.000 hektárt tesznek ki.

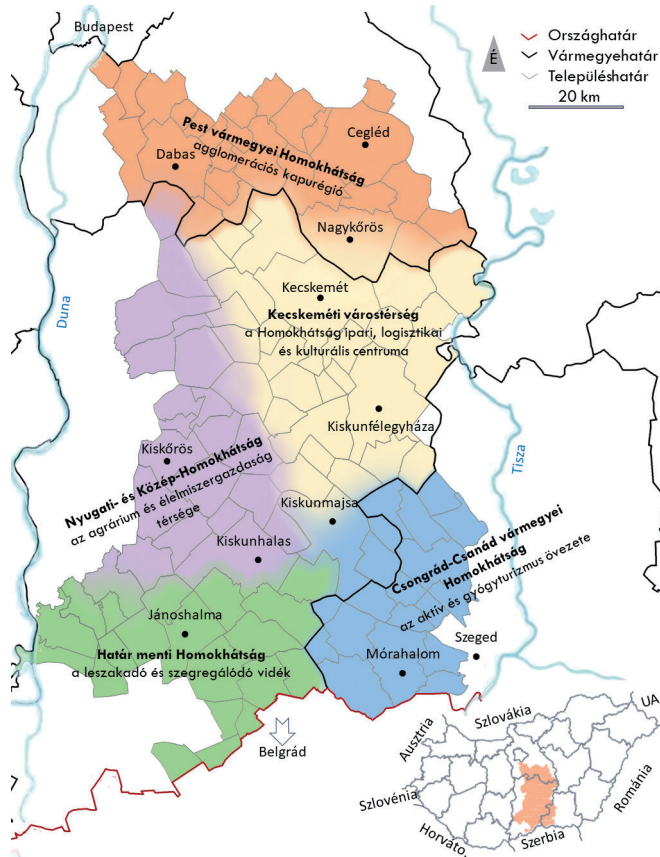
A térség lakónépessége 623.386 fő, az ország lakosságának 6,6%-a. A népsűrűség 71,53 fő/km², ami átlag alatti, vidéki térségekre jellemző adat. A lakosság közel 15%-a külterületeken él, de egyes települések esetén ez akár 60% is lehet. Fontos azonban, hogy a hagyományos gazdálkodással foglalkozó tanyasi népesség aránya és az ilyen tanyák száma csökken. Ezzel szemben, a nagyvárosok mellett, jellemző a szuburbán lakótanyák számának növekedése és ezzel együtt az agrárfunkció háttérbe szorulása. A tanyák aránya ezen ellentétes folyamatok eredményeként európai és hazai összehasonlításban is még mindig magasnak tekinthető.

A gazdasági fejlettséget tekintve a térséget sajátos kettősség jellemzi. Budapest agglomerációjának, valamint Kecskemétnek és várostérségének a teljesítménye, a külföldi működőtőke befektetések, valamint a gazdaság szuburbanizációja miatt országos viszonylatban is gyorsan fejlődött az elmúlt 15 évben. Ennek eredményeként Kecskemét, mint a térség legnagyobb városa, országosan is jelentős ipari-gazdasági és kulturális központtá vált. Ugyanakkor a déli, különösen a határmenti területek lemaradtak, így jelentős területi különbségek észlelhetők akár a járások, akár kisebb településcsoportok viszonylatában. Általánosan elmondható, hogy az alközpontok, járási székhelyek több esetben funkcióhiányosak, gyengék, a Jánoshalmi- és Bácsalmási járások országos viszonylatban is elmaradottnak számítanak (GVI, 2019). Ezen különbségek, és a kapcsolódó fejlesztési dokumentumok tartalmának figyelembevételével a DTkH Területfejlesztési Konceptiójának megalkotásakor öt sajátos kisebb térséget határoltunk le (1. ábra).

A kutatás módszertana

A Homokhátságot érintő legfőbb területfejlesztési kérdések kapcsán, naprakész és hiteles információkat kaphatók a térségben tevékenykedő prominens szakemberektől, ezért elsődleges adatgyűjtésünk során, 2023 tavaszán, 14 mélyinterjú készítésére került sor. A válaszadók a térséget jól ismerő, szakavatott személyek voltak, akik több évtizedes tapasztalattal és széleskörű ismeretekkel rendelkeztek a vizsgált régióról és annak településeiről. A szakmai ajánlások alapján kiválasztott interjúalanyok között szerepeltek területpolitikában, vidékfejlesztésben jártas szakemberek egyaránt, valamint a releváns kérdésekre nagy rálátással rendelkező döntéshozók, önkormányzati és más szervezeti vezetők. A félig strukturált beszélgetések alapján kapott válaszokat a kvalitatív interjúkészítés alapvető szabályai szerint rendszereztük és összegeztük. Az egyes véleményeket, adatközléseket és ismereteket specifikus kérdések megfogalmazásával tártuk fel, amelyek a következőkre irányultak:

- Hogyan válhat a Homokhátság területpolitikai célterületté, lehet-e magát a térséget fejlesztési régióként kezelni?

I. ábra A Duna-Tisza közti Homokhátság térbeli elhelyezkedése és sajátos térségei
 Figure 1 Spatial distribution and specific areas of the Sand Ridge in the Danube-Tisza Interfluve
 Forrás/Source: saját szerkesztés/own editing

- Mely tényezők segíthetik és gátolják a térségre szabott stratégiai tervezést és programozást?
- Mik lehetnek a Homokhátság terület- és vidékfejlesztésének kulcsáztatái?
- Milyen szerepet játszhat a jövőbeni tanyavilág a környezeti, gazdasági, társadalmi fenntarthatóság tekintetében?

A primer adatok kibővítése érdekében az interjúkkal egyidőben (2023. február és március során) véleményfeltáró online kérdőíves felmérés zajlott, melynek célcsoportját a DTKH településeinek önkormányzatai, illetve azok vezetősége jelentették. A 117 érintett önkormányzattól 56-tól érkeztek válaszok, ami 48%-os válaszadási arányt jelent. A feltett kérdések a Homokhátság településeinek legfontosabb problémáira, az itteni elképzelésekre, igényekre irányultak.

Jelen cikk, a kérdőíves eredmények feldolgozásakor, a szabadon megfogalmazható válaszokra fókuszál (a kérdőívben eleve nagyobb arányban szerepeltek nyitott kérdések). A beérkezett válaszokat nagyfokú variabilitás jellemezte, ezért az azonos tartalmú mondatok, a MAXQDA tartalomelemző szoftver segítségével, kódolás útján lettek összevonva. Az egyszerűsítő kóddal ellátott hasonló jelentéstartalmú válaszok, az említések számával

együtt számszerűsíthetővé, míg a térségre jellemző problémakörök és az önkormányzati szándékok jobban átláthatókká váltak. Mindezen módszereket aktuális alkalmazott kutatási munkánk, azaz a DTkH Területfejlesztési Konceptiójának kidolgozásához szükséges forrás- és dokumentumanalízis, valamint statisztikai elemzések egészítették ki.

Eredmények: a Homokhátság szakértői és döntéshozói szemmel

A Homokhátság mint terület- és vidékfejlesztési egység

Interjúalanyaink egyöntetű véleménye, hogy a Homokhátság sajátos földrajzi jegyekkel rendelkező alföldi téregység. Ebből következően, az egyedi területi igényeknek megfelelően, térségi szemlélettel kell fejleszteni. Ugyanakkor a válaszadók kifejtették, hogy a terület- és vidékfejlesztés körülményei, valamint az érintett önkormányzatok lehetőségei eddig még nem tették lehetővé a DTkH egységes kezelését és az együttműködések elmélyítését. Többen ezt annak tudták be, hogy az érintett települések három középszintű közigazgatási egységhez (vármegyéhez – NUTS3) és két statisztikai régióhoz (NUTS2) tartoztak.

„Valódi, széleskörű együttműködésre nem volt példa, leginkább a vármegyéken belül, a kistérségek majd a járások szintjén lehetett látni törekvést a közös programokra. Az önkormányzati beavatkozások többnyire szigetszerűek voltak, miután a térséghez rendelhető megfelelő forrásokat nem lehetett találni, vagyis a vármegyéken átnyúló komolyabb partnerségre nem került sor” – összegezte egy több évtizedes tapasztalattal rendelkező válaszadó.

„A vízgazdálkodásra irányuló célok érdekében ugyan több ízben nagyobb létszámú felsorakoztak a térség települései, de a legtöbb kezdeményezés elakadt. Sok esetben érdekellentétek adódtak, így aztán a politikai érdekérvényesítés is erőtlenné bizonyult. Mindössze néhány jó példával találkozhatunk, ahol a gazdák és önkormányzatok sikeresen együttműködtek vízvisszatartás terén.”

Több megkérdezett szakember kihangsúlyozta, hogy a Homokhátságot olyan funkcionális térségként kellene kezelni, ahol az egyes ágazatokat (vízügy, természetvédelem, agrárium, turisztika, szociális szektor) egységes programalkotás keretén belül menedzselik.

„Térségi különbségeket figyelembe vevő, területhez igazodó modelleket kellene létrehozni, ahol a fejlesztésnek csak a kereteit határozzák meg. Ezekben a modellekben összehangolhatók lennének a lokális célok és a regionális feladatok, a települések pedig egy menüből választhatnának, és önállóan, a jelenleginél nagyobb autonómiával, egy térségre szabott, hazai pályázati rendszerben végezhetnék el a munkákat. Ezzel együtt a támogatásokat azon közös célokra fűznék fel, amelyet a legtöbb település preferál. Így a terület- és vidékfejlesztés két irányból valósulhatna meg, egyrészt a lokális szintről alulról építkezve, másrészt területi szinteken (járás, régió), főként nemzeti, és másodsorban EU-s forrásokra támaszkodva.” – fejtette ki egy válaszadó, utalva egyúttal a LEADER típusú megközelítések fontosságára és hiányára is.

A Homokhátság elhúzódó ügye: a vízgazdálkodás

Miután a térségben a vízgazdálkodás ügye évtizedek óta kardinális kérdés, amelyre kielégítő megoldás a mai napig nem született, célszerűnek tűnt közelebről is megvizsgálni a beavatkozások sikertelenségének okait. Egyik válaszadó ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott:

„A Homokhátság egységes térségfejlesztése már a vízügyi politika tehetetlensége miatt elbukott.”

Ez az erőteljesen kritikus kijelentés bár árnyaltabban, de minden általunk kérdezett interjúalanyánál felmerült. Érdekes tehát a vízügyi és a Homokhátság közös történetiségébe betekinteni, amelyet interjúalanyaink így összegeztek:

„A térség fejlesztésének elodázódását jól jellemzi a vízgazdálkodásra vonatkozó elhúzódo szakpolitikai ügyek és elhaló tervek sora. Szinte minden évtizedben elindult egy-egy kezdeményezés, de ezek jórésze a tervezés szintjén megrekedt. A kudarcba fulladt ötletek ugyan 2020-ban új lendületet kaptak, de a korábbi tervekhez képest, 2021-2027 között várható beruházások elsősorban műszaki jellegűek lesznek.”

Ezek a munkálatok jelenleg is folynak a kijelölt célterületeken, de a korábban tervezettek volumenétől messze elmaradnak. Többnyire mintaprojektokról van szó, amelyek hozzájárulnak az ökológiai (természetvédelmi) célú vízpótláshoz, továbbá tájgazdálkodási, mezőgazdasági és klímavédelmi célokat is szolgálnak. Ezen fejlesztéseket azonban a megkérdezett szakemberek eltérően ítélik meg. Míg egyesek szerint ezek térségi hatása nyilvánvaló, mások aggályosnak tartják, hogy egyes települések vízellátási, öntözési infrastruktúrájának javításával a Homokhátság ügye „ki van pipálva”.

„Jól érzékelhető, hogy a források nagyságrendje igen csekély egy térségi program megvalósításához. A csatornabővítések, mederkotrások, védművek és gátak építése nem nevezhető komplex térségi programnak, főleg úgy, hogy a csatornahálózat kialakítása sincs megfelelően lekoordinálva. A megvalósult fejlesztések is csak pontszerűek, így jöhettek létre a semmiből a semmibe vezető vízvezetőcsatornák. A kezdeti lépéseknek a műszaki projekteken túl jóval szélesebb körűnek és nagyobb volumenűnek kellene lenniük. A stratégiai irányok között mindenképpen szerepelhetne egy erős települési hálózat kialakítása, egy térségi önellátást biztosító gazdasági program és egy tanyarendszer revitalizáció. Ehhez minél előbb meg kellene erősíteni a középszintű, azaz vármegyei és a helyi szintű kompetenciákat, ami viszont már nem csak a Homokhátság, de az egész ország szempontjából kulcsfontosságú szakpolitikai feladat. Egyelőre azonban az önkormányzatok nem tudnak aktív résztvevőivé válni a területpolitikának, csupán atomizált forrásokért képesek lobbizni. Ez pedig a központi kormányzattól való függést erősíti. A Homokhátság elhúzódo konfliktusai jól demonstrálják az EU-s és hazai vidékfejlesztés korlátait” – fejtette ki markáns véleményét egy országos szakpolitikában is jártas helyi vezető.

Homokhátsági kihívások: tanyavilág, tájgazdálkodás, idegenforgalom

Valamennyi válaszadó egyetértett abban, hogy a rendkívül összetett homokhátsági problémák enyhítésében a térségi megközelítés lehet eredményes, az ágazati koncepciókat ennek tudatában érdemes kidolgozni. Azonban az interjúk során felmerültek bizonyos tényezők, amelyekre nagyobb hangsúlyt kell fektetni. A többség szerint ilyen kulcstényező a tanyavilág, amelynek megőrzése az egész térség számára fontos. Egy avatott szakember a következőket mondta ezzel kapcsolatban:

„A tanyavilág átalakulóban van és egy része kétségtelenül erodálódik, azonban a Tanyafejlesztési Program megmutatta, hogy van még potenciál a tanyákban. Létezik egy társadalmi réteg, aki a külterületi életmódban és gazdálkodásban gondolkodik. A tanyavilágot a mezőgazdaság, a környezethez alkalmazkodó tájgazdálkodás és turizmus szinergikus hatásai miatt is érdemes támogatni, hiszen a térsé-

get fémjelző településtípusban megjeleníthető a vidékfejlesztés szinte valamennyi alternatívája. Amennyiben sikerülne tovább bővíteni a Tanyafejlesztési Programot, a külterületi lakott övezetek stabilizálódna és megerősíthetnék szerepüket a génmegőrzés, a helyi ellátási láncok és a vidéki turizmus terén. Ez minden bizonnyal a város-vidék kapcsolatokra is pozitív hatást gyakorolna, mind a gazdaságban, a piacok szervezésében, mind a népességmegőrzés, a foglalkoztatás terén.”

Egyesek szerint a tanyarendszert már nem feltétlen az agrár-szerepkörök elsőbbségével kell elképzelni. A támogatások egy része azért nem tud hasznosulni, mert a tanyán élőknek nem termelőeszközökre, hanem életminőség javításra volna szükségük.

„A területpolitikának azonban kalkulálni kellene mindezzel, ezért nagyon sajnálatos, amikor olyan források szűnnek meg; mint pl. a Falugondnoki Egyesületek szakmai tevékenységének támogatása 2021-ben” – tette hozzá egy szakember.

Nem csak a tanyarendszer, de az egész térség szempontjából, többen is kiutat látnak a helyi termelői közösségek, az élelmiszeripar, a gasztronómia és a szálláshely-modernizáció együttesében.

„A homokháti idegenforgalom, egy-egy frekventált látnivalótól eltekintve egy kiaknázatlan szegmens. Néhány nagyobb attrakció létrehozásával, mint amit egy tematikus lovaspark, vagy extrém sportközpont jelenthetne, a térség belföldi, sőt nemzetközi vonzerejét is meg lehetne növelni. Gondoljunk csak a 80-as években még tömegesen érkező nyugati látogatókra, akik a pusztai-turizmusban találtak kikapcsolódást. Mindezek újragondolása az átfogó területpolitika egyik központi kérdése lehetne” – fogalmazott egy interjúalany.

„Az elmúlt 7-8 évben sok látnivaló megújult, de a turisztikai attrakciók egymástól elkülönülten léteznek. Nincs számottevő térségi összefogás, közös marketing. Gond, hogy nincs elegendő keret a szálláshelyek korszerűsítésére, ami miatt a szolgáltatások nem profitábilisak.”

A forrásvezéreltség problémaköre

Az interjúzás során szerzett tapasztalatok alapján a területpolitika válságának legfontosabb jellemzője a térségi igényeket és összefogást, valamint a fenntarthatósági kérdéseket figyelmen kívül hagyó, a pénzügyi eszközök lehívására koncentrált forrásvezérelt tervezés. Az önkormányzatok célja legtöbb esetben az, hogy fenntartsák, illetve modernizálni tudják intézményeiket és a település infrastruktúráját. Ez a típusú logika egyfajta túlélési stratégia, vagy kényszerpálya, amit a megszerzhető pénzügyi eszközök szabnak meg. Így aztán a rendszer szereplői a legkisebb ellenállás felé haladnak, azokat a fejlesztéseket tervezik, amelyre várhatóan kapnak finanszírozást, még akkor is, ha a projektek fenntarthatósága kérdéses. Ugyanakkor ezen a módon mégis vannak helyi eredmények, tehát kialakul egyfajta pozitív visszacsatolás. Így aztán az önkormányzatok ezt az utat folytatják mindaddig, amíg a szabályozási és intézményi környezetben változás nem áll be. Ebben az is kódolva van, hogy a települések nem tudnak (és talán nem is akarnak) mikro- és makrotérségi együttműködésekben gondolkodni, hanem inkább mint atomizált egységek igyekeznek a központi kormányzattól minél több forrást szerezni. A megfogalmazott vélemények egyvebágnak, miszerint ez a rendszer elsősorban a kormányzat azon célkitűzését segít elérni, amely az EU-ból érkező források maximális lehívására koncentrál hatékonysági, hasznossági megfontolások és területi szempontok nélkül. A forrásvezéreltségből következik, illetve azzal összefügg számos más jellemzői is, amelyeket az interjúzás megállapítások összegzésével az 1. táblázatban foglaltunk össze.

A forrásvezérelt területpolitika és vidékfejlesztés veszélyei a Homokhátságon
The dangers of resource-driven spatial policy and rural development in the Sand Ridge

---

Korlátozott önkormányzati autonómia: Az állandósult forráshiány következtében az önkormányzatok azt terveznek és fejlesztenek, amire finanszírozást tudnak szerezni. Ráadásul az állami centralizációs törekvések miatt az egyes területi szinteken egyre szűkebb mozgástérben zajlik a tervezés.

Közösségi részvételen alapuló tervezés hiánya: A területfejlesztési jogszabályok előírják a partnerségi tervek készítését és azok megvalósulásának dokumentálását, ugyanakkor az egyeztetések elsősorban az önkormányzatok, a vármegyék és a kormányzat és háttérintézményei között zajlanak, sok esetben a lakosság és a vállalkozások érdemi részvétele nélkül.

Inkonzisztens területpolitika: A centralizált (gazdaság)fejlesztési politika által támogatott projektek nem minden esetben igazodnak a térségi és helyi igényekhez és prioritásokhoz. Ez a különböző szintű szakpolitikák összehangolatlanságához és irrelevant programokhoz vezethet, amelyek nem képesek reflektálni a területi kihívásokra.

Fragmentált fejlesztés, elaprózott projektek: A projekt alapú finanszírozás hézagos területfejlesztéshez vezethet, ahol a projektek egymástól függetlenül valósulnak meg. Megfelelő koordináció hiányában a szinergiák nem érvényesülnek.

Jövőorientált fejlesztési szemlélet hiánya: A gyors projekt-eredményekre és a forráslelövésre történő összpontosítás a hosszú távú tervezés megszűnéséhez vezet.

Gazdasági sérülékenység: A központi támogatásoktól való függés miatt gazdasági sérülékenység alakulhat ki, különösen akkor, ha ezek a támogatások hirtelen csökkennek, vagy megszűnnek.

Infrastruktúra-központúság: A projekt alapú finanszírozás gyakran priorizálja a fizikai infrastruktúra fejlesztését, más, legalább ilyen fontos vidékfejlesztési szempontok, mint a humán tőke fejlesztése, szociális szolgáltatások és a helyi gazdasági diverzifikáció ellenében.

Bürokrácia: A projekt alapú finanszírozás igénylése és kezelése jelentős adminisztratív többletfeladatokat vonhat maga után. Ez az eleve korlátozott kapacitású közösségek számára komoly kihívást jelenthet.

Az átláthatóság hiánya: A nagy mennyiségű uniós pénz kezelése és elosztása korrupciós veszélyeket hordozhat magában, különösen akkor, ha a folyamatok nem megfelelően átláthatók és ellenőrizhetők.

Függőség és fenntarthatóság: Ha a vidéki területek túlzottan függenek a külső finanszírozástól, az fenntarthatatlansághoz vezethet. Amikor a projektfinanszírozás megszűnik, a közösségek nehezen tudják megtartani a projektek által elért előrehaladást. A helyi önkormányzatok, saját forrás híján, leginkább csak standardizált célokra tudnak pályázni. A lokális érdekeknek megfelelő, alulról építkezés nehézkes, a homokhátsági összefogást rendszerszintű tényezők is gátolják.

Megkésetttség: Bár a fejlesztési programok többnyire próbálják követni a társadalmi igényeket, a tervezési folyamatok lassúsága miatt a források egy része már nem aktuális, vagy már nem felel meg az új igényeknek.

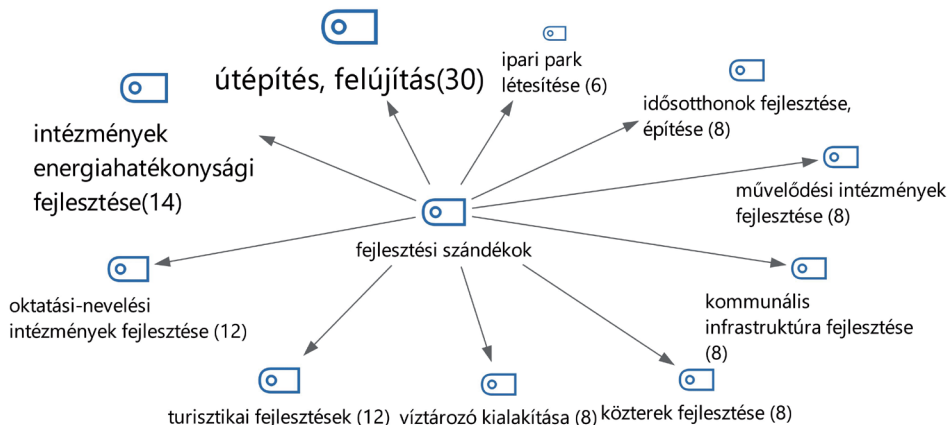
Forrás/Source: saját szerkesztés/own editing

Problémák és jövőbeni elvárások – a kérdőívészés legfőbb eredményei

A kérdőívet kitöltők alapvetően visszaigazolták a DTKH Területfejlesztési Konceptió készítésekor kapott helyzetértékelésünk eredményeit, mind a környezeti, mind a tár-

sadalmi kihívásokat tekintve. Az egyes önkormányzati vélemények a szakértők által összegzett interjú véleményekkel is sok esetben összeesengtek. Ebben az esetben is egyértelműen kirajzolódtak azok a problémák, amelyek a térségben évtizedek óta jelen vannak. Az említési gyakoriság szerint legszembetűnőbbek a csapadék- és vízhiány, a hulladékkezelés hiányosságai, a növekvő szegénység, az elöregedés és az utak állapota.

A kérdőív legfontosabb tanulsága, hogy a válaszadók nem voltak következetesek a térségi problémák és igények megfogalmazása terén. Már a 2014-2020-as programozási ciklusban megvalósult legfontosabb fejlesztések kapcsán érzékelhető volt bizonyos ellentmondás. A válaszok alapján az elmúlt támogatási időszakban erőteljesen domináltak a közúti beruházások, ezt követték az ipari parkokra költött összegek, majd a bölcsőde- és óvoda, illetve orvosi rendelő korszerűsítések. Ez alapján úgy tűnik, hogy a megnevezett megoldásra váró problémák és a végrehajtott beruházások csak részben fedik egymást, illetve a problémák nagyságrendjével nem voltak arányosak a forrásfelhasználások. Ezt az ellentmondást tükrözik a válaszadók által megadott jövőbeni szándékok is (2. ábra). Az eddigi fejlesztések közül több olyan elem is van, amelyet továbbra is prioritásként kezelnek a térség döntéshozói (mint az útépítés, ipari parkok létesítése, intézménykorszerűsítés). A válaszadók tehát legtöbb esetben továbbra is olyan általános célokat jelöltek meg, amelyek a 2014-2020-as időszakra voltak jellemzők. Holott a kérdés nyitott volt, alig néhány válaszadó írt le térségspecifikus igényeket, amelyek például a közös vízgazdálkodási, szociális- és termelői szövethozói, vagy külterületi revitalizációs célokra vonatkoztak volna. Ebből látszik, hogy az önkormányzatok a jelenlegi standardizált és uniformizált rendszerbe leginkább beilleszthető lokális, pontszerű beruházásokban tudnak gondolkodni, az együttműködésekre nem is tekintenek alternatívaként. A szándékok persze jók, de a belső erőforrásokra építő ötletek helyett a többség inkább az „előírás-szerű” opciókra fókuszál.

2. ábra Jövőbeli fejlesztési szándékok az online kérdőívezés eredményei alapján
 Figure 2 Future development intentions based on the results of the online survey
 Forrás/Source: saját szerkesztés/own editing

A kapott véleményekből kiolvasható, hogy a helyben azonosított kihívások és a megvalósítható fejlesztések között nem feltétlen van okszerű kapcsolat. Vagyis a térség legnagyobb problémáira nem fognak megoldást kínálni azok a beruházások, amelyeket a településeken meg tudnak valósítani. Ezzel vélhetőleg a válaszadók is tisztában vannak, mégis a megkérdezettek a jövőben sem gondolkoznak alapvetően más irányokban, és tovább-

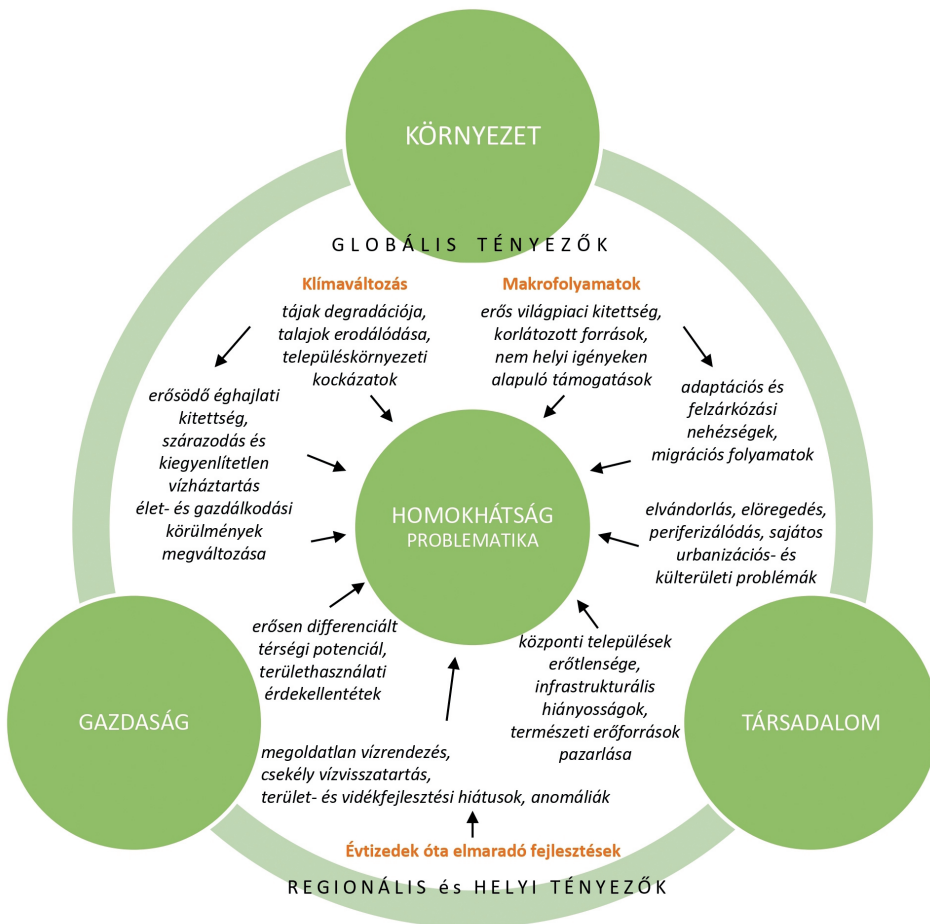
ra is a közlekedési és települési infrastruktúra fejlesztését favorizálják. Természetesen néhány válaszdó utal a térség-specifikusabb igényekre, mint az integrált települési vízgazdálkodási tervek elkészítése, víztározók kialakítása, homokháti identitás- közösségi terek és időszothonok bővítése, de ezek az ötletek csak elvétve jelennek meg a válaszok között. A többletforrást igénylő irányok kapcsán is hasonló válaszokat kaptunk.

Az együttműködések vonatkozásában a központi kormányzat, a Duna-Tisza Közi Homokhátság Térségi Fejlesztési Tanács és a települési önkormányzatok koordinációját tartják a legfontosabbnak a megkérdezettek. Az érdekelt szereplők közül a válaszadók túlnyomó része az állam felelősségét emelte ki. Csupán néhányan említettek olyan térségi programokat, amelyek széleskörű együttműködést feltételeznek, mint például az önkormányzati bérlakások építése, vagy a teljeskörű települési felszínborítottsági kataszter elkészítése.

Összefoglalás

A Homokhátság problematikája kapcsán érdemes történeti kontextusba helyezni a hazai területpolitikát, amely 1996-ot követően jó úton indult el (az európai összehasonlításban is előremutató 1996. évi XXI. területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény megalkotásával). Az ezredfordulón sikeres hazai forrásokra épülő programok valósultak meg. A vidékfejlesztés törvényi szintű szabályozására azonban már nem került sor, és a SAPARD program megmutatta, hogy nehéz egyensúlyt találni az agrárium és a vidék területi megközelítésű fejlesztése között. A 2004-es EU-csatlakozás a korábbiaknál ugyan jelentősebb forrásokat hozott mind a mezőgazdaság, mind a vidékfejlesztés számára, azonban sajnálatos módon a folyamatosan változó európai és magyar intézményi keretek és forráselosztási mechanizmusok nem tették lehetővé, hogy egy kiszámítható területpolitika és stabil eszköz- és eljárásrendszer jöjjön létre (FARKAS J.Zs. – KOVÁCS A.D. 2018). A helyzetet tovább nehezítette a régiók, a kistérségek, majd az azokat felváltó járárok, a különböző települési társulások (pl.: LEADER HACS-ok) szerepének, funkcióinak és forrásbevonási lehetőségeinek folyamatos változása. A 2010-es évek második felére csak egyetlen EU-s forrásra épülő területorientált program maradt, a forráselosztást pedig a települések, a megyék és a központi kormányzat egyenlőtlen „együttműködése” határozta meg (NYIKOS GY. – SOÓS G. 2020). Ennek következményeként mára a területfejlesztés, mint ágazat válságba került, a vidékfejlesztés pedig az agrárium árnyékában jelentősebb források nélkül maradt (FINTA I. 2020). Ezek az előzmények és a bemutatott folyamatok rávilágítanak arra, hogy a magyar terület- és vidékfejlesztés működése nem elég hatékony, a Homokhátság ügye pedig nem kellő mértékben koordinált. A fenntarthatóbb és ellenállóbb hazai vidéki térségek megteremtéséhez a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani az Európai Bizottság által lefektetett Vidékfejlesztési Paktum (EC, 2021) elveire és azok szélesebb körű alkalmazására, mind a társadalmi innováció, a hálózatosodás, mind a részvételen alapuló megközelítések és a helyi kormányzás terén (MAÁ CZ, 2023). Emellett a Homokhátságon különösen nagy jelentősége lesz a szakpolitikai intézkedések nyomonkövetésének és a vidéki szempontok hosszú távú érvényesítésének (“rural proofing”) (PARNELL, W. 2023).

Az interjúk és a kérdőívek alapján jól összegezzhető a térséget érintő komplex problémák sora, amelyeket az alábbi ábrán mutatunk be (3. ábra). Kutatásunk eredményei a Homokhátság példáján keresztül azt mutatják, hogy számos térségi probléma mögött részben általános, globális és országos, részben pedig térség-specifikus problémák állnak.

3. ábra A Homokhátság jövőjét befolyásoló problémátényezők a környezet-gazdaság-társadalom hármas egységének összefüggésrendszerében
 Figure 3 Problem factors affecting the future of the Sand Ridge in the context of the environment-economy-society triangle
 Forrás/Source: saját szerkesztés/own editing

A Homokhátság fejlesztését gátló specifikus tényezők közül további három kulcsfontosságú szempontot emelünk ki.

A környezeti kihívások nem lineárisan és nem ciklikusan jelentkeznek. Vagyis a vízhiány az egyes évek időjárásának megfelelően néha kevésbé, néha markánsabban jelenik meg, és adott esetben belvizes évek sora előfordulhat. Ebből következően a térségben működő szereplők érdekei rövid távon gyorsan változhatnak, és amíg nem alakul ki a hosszútávú kihívás elfogadása, addig a konszenzusos megoldáson sem lehet dolgozni. Ennek kulcsszerepe volt abban, hogy az állami szereplők részéről egyfajta halogatás volt a jellemző a 2000-es években, hiszen sok esetben például az érdekelt helyi társadalmi csoportok között sem volt megegyezés (pl. természetvédelem versus agrárium).

Második fontos tényezőként a területi megközelítés és a többszintű tervezés hiánya emelhető ki. Egészen egyszerűen a környezeti, gazdasági, társadalmi problémák komplex

tervezését sem a területfejlesztők, sem a műszaki tervezők nem tudták megvalósítani, így az elkészült tervek is egyoldalúan közelítik meg a térség fejlesztését. Ráadásul, ha születne is egy átfogó terv, kétséges, hogy azt a jelenlegi területfejlesztési intézményrendszeren belül, a rendelkezésekre álló forrásokkal meg lehetne-e valósítani.

A harmadik ok, amely miatt a Homokhátság fejlesztése mindig is elodázódott, hogy a megvalósítás és a fenntartás (pl. vízpótlás esetében) költségei túlságosan magasak a központi kormányzat számára, tekintetbe véve egy ilyen fejlesztés multiplikátor hatásait is. A jelenlegi ökológiai vízpótlást célzó tervezési folyamatban ezt azzal igyekeznek elkerülni, hogy jórészt csak az infrastrukturális fejlesztésekre koncentrálnak, illetve kisebb területi egységekre bontott projekteket alakítanak ki.

Meggyőződésünk, hogy a Homokhátság fejlesztésének kibontakozásához a fenti három felsorolt faktorban jelentős változást kell elérni. Az első pontot illetően pozitívum, hogy kialakult egy egyetértés, miszerint a vízpótlásra és a vízvisszatartásra szükség van. A második észrevételünk sem megoldhatatlan probléma, vagyis megfelelő intézményi és jogszabályi keretek kialakítása után, a meglévő platformok megerősítésével és a komoly tapasztalattal rendelkező szakembergárdával lehetséges volna egy nagy volumenű terület- és vidékfejlesztési program kialakítása. A harmadik pont kapcsán pedig az jelenthetne előrelépést, ha a források elosztásában egy paradigmaváltás történne. Új szabályozások mentén, területileg összehangolt intézményekre, friss szemléletre és hazai forrásokon alapuló jelentős programokra van szükség, amelyek az európai célok mellett a specifikus hazai igények és területi problémák kezelésére szolgálnak.

Végezetül, a térségi problémák enyhítésében rendkívül fontosnak véljük a geográfiai szemléletmód, a regionális ismeretek és a területi szakpolitikai gondolkodás egységének megteremtését, valamint az ezáltal is segíthető társadalmi konszenzus és a helyi társadalmi közösségekre támaszkodó részvételi kormányzási módszerek alkalmazását.

Köszönetnyilvánítás

FARKAS JENŐ ZSOLT munkáját a BO/00353/21/10. Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta.

KOVÁCS ANDRÁS DONÁT és VASÁRUS GÁBOR munkáját az OTKA_FK 146599-es számú NKFI projekt támogatta.

FARKAS JENŐ ZSOLT

HUN-REN KRTK Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest
farkas.jenozsolt@krtk.hun-ren.hu

KOVÁCS ANDRÁS DONÁT

HUN-REN KRTK Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest
kovaacs.andrasdonat@krtk.hun-ren.hu

VASÁRUS GÁBOR

HUN-REN KRTK Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest
vasarus.gabor@krtk.hun-ren.hu

LENNERT JÓZSEF

HUN-REN KRTK Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest
lennert.jozsef@krtk.hun-ren.hu

IRODALOM

- BARCA, F. 2012: The case for regional development intervention: place-based versus neutral approaches. – *Journal of Regional Science* 52.1. pp. 134–152.
- BARTHOLY J. – MIKA J. – PONGRÁCZ R. – SCHLANGER V. 2005: A globális felmelegedés éghajlati sajátosságai a Kárpát-medencében. In: Takács-Sánta A. (szerk.): Éghajlatváltozás a világban és Magyarországon. – *Alinea Kiadó – Védjegyet, Budapest*, pp. 105–139.
- BÍRÓ M. 2011: Változástérképek használata tíz év alatt bekövetkezett élőhelypusztulási tendenciák kimutatására a Kiskunsági-homokhátság területén. – *Tájökológiai Lapok* 9.2. pp. 357–374.
- BÍRÓ M. – RÉVÉSZ A. – MOLNÁR ZS. – HORVÁTH F. 2007: Regional habitat pattern of the Danube-Tisza interfluvium in Hungary I. The landscape structure and habitat pattern; the fen and alkali vegetation. – *Acta Bot. Hung.* 49. 3-4. pp. 267–303.
- COPUS, A. – KAHLIA, P. – DAX, T. – KOVÁCS, K. – TAGAI, G. – WEBER, R. – GRUNFELDER, J. – MEREDITH, D. – ORTEGA-REIG, M. – PIRAS, S. – LÖFVING, L. – MOODIE, J. – FRITSCH, M. – FERRANDIS, A. 2021: European shrinking rural areas: key messages for a refreshed long-term European policy vision. – *TERRA. Revista de Desarrollo Local* 8. pp. 280–309.
- COWIE, P. – TOWNSEND, L. – SALEMINK, K. 2020: Smart rural futures: Will rural areas be left behind in the 4th industrial revolution?. – *Journal of Rural Studies* 79. pp. 169–176.
- CSATÁRI B. – GLATZ F. – KOVÁCS A. D. 2004: Homokhátság 2004: Szembesítés, lehetőségek, teendők. – *Kecskemét: MTA RKK*, pp. 1–24.
- CSATÁRI B. – FARKAS J. ZS. – KOVÁCS A. D. 2016: Egy alföldi tanyás mezőváros terének dinamikus változásai Kecskemét példáján In: KÓKAI S (szerk.): A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. – *Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza*, pp. 89–111.
- CSEERNY I. – FÜLEKY G. 2008: A Duna-Tisza közti homokhátság talajainak vízgazdálkodása. – *Talajvédelem*, pp. 53–63.
- EZCURREA, R. 2019: Regional disparities and within-country inequality in the European Union. – *Revista De Economía Mundial* 51. pp. 139–162
- FARKAS J. Z. – KÖSZEGI I. R. – HOYK E. – SZALAI Á. 2023: Challenges and Future Visions of the Hungarian Livestock Sector from a Rural Development Viewpoint. – *Agriculture* 13.6. 1206.
- FARKAS J. ZS. – KOVÁCS A. D. 2006: A homokhátsági tanyás térségek vizsgálata. – *Gazdálkodás* 50.1. pp. 72–79.
- FARKAS J. ZS. – KOVÁCS, A. D. 2018: Kritikai észrevételek a magyar vidékfejlesztésről a vidékfejlesztés szempontjából. – *Területi Statisztika* 58 (1), pp. 57–83. <https://doi.org/10.15196/TS580103>
- FARKAS J. ZS. – KOVÁCS A. D. 2021: Nature conservation versus agriculture in the light of socio-economic changes over the last half-century–Case study from a Hungarian National Park. – *Land Use Policy* 101. 105131.
- FARKAS J. ZS. – RAKONCZAI J. – HOYK E. 2015: Környezeti, gazdasági és társadalmi éghajlati sérülékenység: esettanulmány a Dél-Alföldről. – *Tér és Társadalom* 29.1. pp. 149–174.
- FAYET, C. M. – REILLY, K. H. – VAN HAM, C. – VERBURG, P. H. 2022: What is the future of abandoned agricultural lands? A systematic review of alternative trajectories in Europe. – *Land Use Policy* 112. 105833.
- FINTA I. 2020: A vidékfejlesztés lépcsői a rendszerváltástól napjainkig. – *Tér és Társadalom*, 34.4. pp. 172–177.
- GEORGIOU, C. – NIKOLAOS, N. – MICHALIS, P. 2021: Neo-endogenous rural development: a path toward reviving rural Europe. – *Rural Sociology* 86.4. pp. 911–937.
- IPCC, 2023: Summary for Policymakers. – In: LEE, H. – ROMERO, J. (szerk.): *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* – IPCC, Genf, pp. 1–34.
- JÁNOSI I. M. – BÍRÓ T. – LAKATOS B. O. – GALLAS J. A. – SZÖLLŐSI-NAGY A. 2023: Changing Water Cycle under a Warming Climate: Tendencies in the Carpathian Basin. – *Climate* 11.6. 118.
- KOVÁCH I. 2017: Fogalmak és megközelítések. – In: KOVÁCH I. (szerk.) *Társadalmi integráció: az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban.* – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, pp. 7–21.
- KOVÁCS A. D. – HOYK E. – FARKAS J. ZS. 2017: Homokhátság – A semi-arid region facing with complex problems in the Carpathian Basin. – *European Countryside* 9.1. pp. 29–50.

- KOVÁCS A. D. – GULYÁS P. – FARKAS J. Zs. 2021. Tájhasználati érdekek és ellenérdekek az Alföldön – a természetvédelem, a mezőgazdaság és a turizmus kapcsolata a Kiskunsági Nemzeti Park példáján. – Földrajzi Közlemények 145 (4). pp. 317–334.
- KULL, M. (2016). European integration and rural development: Actors, institutions and power. Routledge.
- LEE, H. – CALVIN, K. – DASGUPTA, D. – KRINNER, G. – MUKHERJI, A. – THORNE, P. – ZOMMERS, Z. (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. Summary for Policymakers.
- MAÁCS M. 2023: Az EU vidékfejlesztési politikájának aktuális irányai és ezek megjelenése a magyar KAP Stratégiai Tervben. – *Gazdálkodás*, 67(3), pp. 247–266.
- MARGARIAN, A. 2013: A Constructive Critique of the Endogenous Development Approach in the European Support of Rural Areas. – *Growth and Change* 44.1. pp. 1–29.
- MARGARIAN, A. – HUNDT, C. 2023: One economy, but different growth regimes: why Germany's rural east is still lagging. – *Competitiveness Review* 33.7. pp. 1–21.
- MENCONI, M. E. – CHIAPPINI, M. – HENSEN, J. L. M. – GROHMANN, D. 2017: Thermal comfort optimisation of vernacular rural buildings: passive solutions to retrofit a typical farmhouse in central Italy. – *Journal of Agricultural Engineering* 48.3. pp. 127–136.
- MICHALCEWICZ-KANIOWSKA, M. – ZAJDEL, M. 2019: Rural development in European Union policy. – *Economic science for rural development* 50. pp. 140–146.
- NALDI, L. – NILSSON, P. – WESTLUND, H. – WIXE, S. 2015: What is smart rural development? – *Journal of Rural Studies* 40. pp. 90–101.
- NYIKOS Gy. – Soós G. 2020: The Hungarian Experience of Using Cohesion Policy Funds and Prospects. In: MUSIAŁKOWSKA, I. – IDCZAK, P. – POTLUKA, O. (szerk): *Successes & Failures in EU Cohesion Policy: An Introduction to EU cohesion policy in Eastern, Central, and Southern Europe.* – De Gruyter Open Poland. pp. 119–142.
- PARNELL, W. 2023: New perspectives on Rural Proofing. https://rural-vision.europa.eu/news/news/new-perspectives-rural-proofing-2023-02-21_en (letöltés: 2024. április 10.)
- PÁLFAI I. – SZILÁRD Gy. – VÁRADI J. 1998: Az aszály vízgazdálkodási hatásai Magyarországon. – *Vízügyi Közlemények* 80. 1. pp. 169–179.
- PE'ER, G. – ZINNGREBE, Y. – MOREIRA, F. – SIRAMI, C. – SCHINDLER, S. – MÜLLER, R. – BONTZORLOS, V. – CLOUGH, D. – BEZÁK, P. – BONN, A. – HANSJÜRGENS, B. – LOMBA, A. – MÖCKEL, S. – PASSONI, G. – SCHLEYER, C. – SCHMIDT, J. – LAKNER, S. 2019: A greener path for the EU Common Agricultural Policy. – *Science* 365. 6452. pp. 449–451.
- PE'ER, G. – BONN, A. – BRUELHEIDE, H. – DIEKER P. – EISENHAEUER, N. – FEINDT, PH. – HAGEDORN, G. – HANSJÜRGENS, B. – HERZON, I. – LOMBA, Á. – MARQUARD, E. – MOREIRA, F. – NITSCH, H. – OPPERMAN, R. – PERINO, A. – RÖDER, N. – SCHLEYER, C. – SCHINDLER, S. – WOLF, C. – ZINNGREBE, Y. – LAKNER, S. 2020: Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges. – *People and Nature* 2.2. pp. 305–316.
- PERGER É. – KOVÁCS A. D. 2019: A Tanyafejlesztési Program vidékkutatói szemmel. – In: FARKAS J. Zs. – KOVÁCS A. D. – PERGER É. – LENNERT J. – HOYK E. – GÉMES T. (szerk): *Alföldi kaleidoszkóp.* – MTA KRTK RKI, Kecskemét, pp. 254–263
- PERGER É. 2015: A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat együttműködése keretében megvalósult komplex vidékkutatási programról. *Tér és Társadalom* 29. 1. pp. 3–10.
- RAKONCZAI J. 2011: Az Alföld tájváltozásai és a klímaváltozás. – In: RAKONCZAI J. (szerk.): *Környezeti változások és az Alföld.* Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 137–148.
- RAKONCZAI J. – LADÁNYI Z. – BLANKA V. – FEHÉR Z. Z. – KOVÁCS, F. 2021: A globális környezeti változások fontosabb magyarországi hatásai. In: RAKONCZAI J. (szerk.): *Elfogyasztott jövőnk?: Globális környezeti és geopolitikai kihívásaink.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, pp. 271–303.
- ROMVÁRI R. – SZIKORA A. Á. – PAP-SZUROMI, O. 2018: Nemzeti vidékfejlesztési programok eredményei és aktualitásai: A Tanyafejlesztési Program és a Zártkerti Program. – *Falu Város Régió* 23.1. pp. 156–164.
- SALEMINK, K. – STRIJKER, D. – BOSWORTH, G. 2017: Rural development in the digital age: A systematic literature review on unequal ICT availability, adoption, and use in rural areas. *Journal of Rural Studies* 54. pp. 360–371.
- SIKORA, A. 2021: European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change. – *ERA Forum* 21. pp. 681–697.
- SMERIGLIO, A. – BACHTLER J. – SLIWOWSKI P. 2016: Administrative capacity and cohesion policy: new methodological insights from Italy and Poland. In: DOTI, N. F. (szerk): *Learning from Implementation and Evaluation of the EU cohesion policy.* – RSA Research Network on cohesion policy, Brüsszel, pp. 173–190.
- SMIT, M. J. – VAN LEEUWEN, E. S. – FLORAX, R. J. G. M. – DE GROOT, H. L. F. 2015: Rural development funding and agricultural labour productivity: a spatial analysis of the European Union at the NUTS2 level. – *Ecol. Indic.* 59. pp. 6–18.

- Terra Studio ÁBK SZ Konzorcium, 2007: Előzetes megvalósíthatósági tanulmány – A Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése című projekt megalapozásához, Vezetői összefoglaló – Kormányhatározat – tervezet. 51 p.
- TOLLEFSON, J. 2022: Climate change is hitting the planet faster than scientists originally thought. – Nature.
- TOSUN, J. 2013: Absorption of Regional Funds: A Comparative Analysis. – JCMS 52. 2. pp. 371–387.
- TÖLGYESI C.–BÁTORI Z.–DEÁK B.–ERDŐS L.–HÁBENCZYUS A. A.–KUKLA, L. S.–TÖRÖK P.–VALKÓ O.–KELEMEN A. 2021: A homokfásítás alkonya és az ártérfásítás hajnala. – Természetvédelmi Közlemények 27, pp. 126–144.
- TRAN, H. Q.–FEHÉR Z. Z.–TÚRI N.–RAKONCZAI J. 2022: Climate change as an environmental threat on the central plains of the Carpathian Basin based on regional water balances. – Geographica Pannonica 26.3. pp. 184–199.

Internetes források

- Az MTA-RKK korábbi Alföld kutatási programjai. <http://www.alfoldinfo.hu/> (letöltés: 2023. május 10.)
- EC, 2021: A long-term Vision for the EU's Rural Areas – Towards stronger, connected, resilient and prosperous rural areas by 2040. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:6c924246-da52-11eb-895a-01aa-75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF (letöltés: 2024. április 10.)
- EC, 2023: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/reports/swd_regional_trends_growth_convergence_en.pdf (letöltés: 2023. május 10.)
- GVI, 2019; Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet honlapja: <https://gvi.hu/interaktiv-tabla/17/jarasi-fejletsegi-mutato> (letöltés: 2024. április 10.)
- LAURINYEZ, P. 2024: A Duna-Tisza közti homokhátság vízgazdálkodásának fejlesztése. Csongrád-Csanád Vármegye Önkormányzata honlapja <https://www.csongradcsanad.hu/onkorm/kozgyul/20240412/k04.pdf> (letöltés: 2024. április 10.)
- OMSZ, 2023; Az Országos Meteorológia Szolgálat honlapja. https://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/ (letöltés: 2023. május 10.)
- 105/1995. (XI. 1.) OGY határozat a Duna-Tisza közti homokhátság vízpótlásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=995H0105.OGY> (letöltés: 2023. május 10.)
- 97/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról. <https://njt.hu/jogszabaly/2005-97-30-41> (letöltés: 2023. május 10.)